

על הלכה האירוטית בגינת אגוז (הוצאת פרדס, חיפה, 2019) מאת אידה קידר-מליץ

עמיהוד גלעד

"אל גינת אגוז ירדתי" אינם רק מילים הלקוחות משיר השירים אשר לשלמה אלא גם מזמר שכולנו מכירים אותו זה מכבר. כותרת הספר איננה יכולה להתעלם מהקשר אירוטי זה, והירידה לגינת האגוז צריכה התייחסות. כיוון שהספר כתוב בנימה מאופקת מאד, יש להיזהר בפירוש שאני מציע. אני מרגיש וחושב שספר זה הוא בבחינת "אש מתלקחת בתוך הברד" – הגעש היצירי, בבחינת לבה אירוטית חבויה, מכוון ומדריך את הספר כולו ומתמקד בתשוקה העזה לאינטימיות.

עניין זה בולט מאד בדמותה של מאירה. לכאורה, עקרת בית וארכיטקטית, המגשימה בחומר את הפאנתזיות של לקוחותיה ("לתרגם פנטזיות של לקוחות לשפת מעשה" – עמ 13) והיא מסורה בכל לבה לבנה, יאיר (שאף שמה קרוב לשמו) ולצבי (שמאז שיר השירים ושירת ספרד הוא כרוך באהבה), בן זוגה (השם בעל איננו מתאים כאן). יתירה מזו, מאירה היא גם האם הגדולה של המשפחה כולה, כיוון שבן זוגה לחיים הוא הלום קרב, שהמלחמה מוסיפה להינתש בקרבו ולכתוש אותו, ועליה להחזיר את בנה שסרח לדרך הישר. בן זה נקלע בין שני קטבים של פיתוי – הימורים, שלהם הוא מכור, ואירוטיקה שאותה אין בידיו לממש עד לסוף הפתוח שמשאיר אפשרות של מימוש כזה. אלא שאפשרות זו איננה עולה בקנה אחד עם מה שגורמים לו ההימורים ועם הפיתוי האדיר שהם מהלכים עליו. מאירה מקפידה מאד לקיים את שגרת יומה, "נעתרת לכל בקשה של חברת הגו, לבדיקת בטיחות תקופתית, ולכל תביעה של קופת חולים, לערוך ממוגרפיה וקולונסקופיה וגם לדרישה של חברת הביטוח . . ." (עמ 14). שורשיה של הקפדה טרדנית זו הם בפחד ובחרדה ממחלות, תאונות ומסכנות האורבות לחיים. זהו הקוטב המנוגד לריגוש האירוטי, וריגוש זה קושר את יאיר להימורים.

ההימורים ואימתם הם הדחף לעלילה כולה. אך מה להם ולשם הספר? גינת אגוז הוא שם בית ההימורים וחיפאים וותיקים זוכרים בית קפה בשם דומה. אך זה איננו מסביר דבר אלא אסוציאציה מקרית של המחברת.

לכאורה חייה האירוטיים של מאירה עם צבי אינם חסרים דבר:

כל כך הרבה שנים ביחד; הגופים שלנו כבר מכירים מצויין זה את זה, שלא לדבר על הנשמות, ובכל זאת לא-פעם זה מפתיע כשחתירה מופלאה בבשר, תנועה נסתרת של הלשון או רטט קול מצליחים ללבות נחשול עז במיוחד. (עמ 71)

אלא ש"המים הקרים" שסובבים את הלכה האירוטית הזו, המנחשלת והולכת כביכול, עושים מיד את שלהם: "קיוויתי שגם הפעם זה יצליח להוציא לי את הצרות מהראש, ולו לזמן קצר" (שם). ואנו מצפים לאכזבה, ואכן זו בוא תבוא, והמפגש שאמור היה להיות אינטימי שבאינטימיים הופך להיות למנוכר לגמרי כזה של שני זרים מתעלסים לדך ונפרדים לעד (כפי שיקרה בסופו של דבר):

"בוא אליי, לחשתי ללא מילים [!], "אולי אם תבוא אליי, אם תיגע בי . . ." אבל המילים התחפרו עמוק בתוכי, כמו אבן כבדה, רומסת כל ניצן של חשק, מייבשת כל טיפת לחלוחית שהחלה להיקוות בי. זה היה אבוד. ניסיתי להתרכך, להקנות לגוף קצת גמישות, להתגבר על הכאב בקרסול שהבליח לרגע, לשקר שקר לבן למענו, שהיה כולו בעניין בעוד אני סתם מונחת שם, מחכה שייגמר. (שם)

אינטימיות של אמת מאפשרת לבני זוג קרובים באמת ללחוש זו לזו ללא מילים, אך אין זה המצב שבו שרויים צבי, שהמלחמה ממשיכה להלום בקרבו ושהוא נאחז במאבק משפטי כדי לחולל את הדרמה גם במציאות שמחוץ לנפשו ולהחצינה בה, וכשכל דעתה של מאירה נתונה לתסבוכת ההימורים המאיימת שיאיר, עצמה ובשרה ויקיר לבה, הסתבך בה, הסתבך עד כדי גניבה מאמו וממה שהוריש לה אביה. המצב מסובך הרבה יותר, משום שבין אם זו לבנה נרקמת מערכת יחסים שיש לה שורשים קדומים מאד בחיי שניהם ושהיא אירוטית להפליא:

הנה יאיר בונה מגדל מקוביות. לפי המגדלים שבנה חשבתי שכשיגדל יהיה ארכיטקט נכמו אמו ולא כמו אביו, עורך הדין הלוחמני. הנה יאיר ויפעת של ניבה ודורון בונים ארמונות בחול. והנה הוא ביני ובין צבי, נכנסים למים. יאיר על הכתפיים של צבי, שאוחז בו ביד אחת ואת ידו האחרת משחיל מתחת לבגד הים שלי. התחנחתי וביקשתי שיפסיק, אך בחיים לא הייתי מוכנה לוותר על זה. (עמ 19)

כמו לאחר הגילוי המבעית שהבן מהמר, גנב מירושתה של אמו (שלוש מטבעות זהב) ומרמה אותה, כך גם בסצינה זו כל דאגתה של האם נתונה לבנה הקטן שהיא עוקבת אחר כל מעשיו בתובנה עמוקה וברגישות מיוחדת במינה, שעה שידו של צבי שלוחה לגופה "ובחיים לא הייתה מוכנה לוותר על זה." השילוש הזה איננו קדוש, אבל הוא אופייני כל כך לזוגיות מלאה שיש לה גם פרי ושהאהבה הנרקמת בה צפויה להיסדק ולהיקלע לקונפליקטים דווקא סביב הבן, יאיר.

חולשתו של צבי דוחפת אותו להענות לפיתוי מזדמן, קצר מועד, המתממש בחדר השירותים. ואמנם צבי עצמו תופס פורקן חפז ומביש זה, שנמשך כעשר דקות, כפורקן של צרכים גרידא. וכל זה אירע מתחת לאפה של מאירה ועם אחת מחברותיה, מירית (מהשמות הסינתטיים שיש נשים המתהדרות בהם היום).

הכל יש בצבי חוץ מגבריות. יותר משהוא גבר עודנו אשה שמפתים ואף אונסים אותה. את תאוות החיים שלו אין בידו לספק. כישלונו הגדול, כמי ש"רץ לספר לחברה" על כיבושיו, הוא שאיננו מצליח לספק תאוה זו דווקא ממאירה. הוא מסיר מעליו אחריות לחייו ולהתרחשויותיהם כשם שהסיר אחריות לבנו, אותה אחריות שמאירה נוטלת על עצמה בהכרה שלמה. בלי לשפוט אותו, "הסטוץ" עם מירית מביש, מתחולל ברמה של הפרשות ושירותים (שחרור מהיר של לחץ המשול לריקון דחוף של שלפוחית מלאה) על כל הרמיה, ובעיקר הרמיה העצמית הכרוכה בכך, ושפע הצביעות. לשם מה להיות בטוח שמאירה באמת שווה, שעה שהייתה יכולה להיות כל עולמו ולספק את תאוות חייו במלואה? ! יש בה כל שחסר בו, כאילו הייתה האם הפאלית לא רק לבנה יאיר אלא גם לו עצמו. גינת אגוז הוא נובלה על גרסה של האם הגדולה, של האשה שהיא הכל, ושהיא נושאת בתוכה את מקור העולם, את כיבושנו הלוהט של העולם.

לא לשווא אני מזכיר את ציורו המופלא של קורבה, ציור כה מיוחד, כה מהלך על חבל דק שבין אמנות צרופה, פילוסופיה אמנותית ממש, ופורנוגרפיה, וכה נכון (יאיר הקורא בסתר את מכתבי האהבה של הוריו מפרש אותם כ"פורנוגרפיה"). "מקור העולם" הוא גם מקור לסיכונים ולהימורים הגדולים והמסעירים ביותר – עצם החיים שאינם אלא הימור מסוכן מאד שסופו תמיד רע. "אל גינת אגוז ירדתי" – לא צריך הרבה דמיון כדי לזהות את הגפן באיבר המין הגברי, את גינת האגוז בזה הנשי (קל מאד לדמות זאת ונפלא) ואת הרימונים שהנצו – בשדיים הבשלים. הרי בשיד השירים מדובר ובשפע הדימויים האירוטיים שלו. לרדת אל גינת אגוז? לא צריך להיות מצוי בלשון המינית דהיום כדי להבין למה הכוונה הגופנית-קונקרטי (ראו, למשל, "אל (ו)גינת אגוז ירדתי" מאת דני בר-און, "הארץ" 7.4.18, כשנה לפני צאת "אל גינת אגוז" לאור). הלבנה המפעמת בגופה ובנפשה של מאירה מתגשמת לא רק בחייה שלה אלא גם בחייו של בנה ובמובן מסויים, עד כמה שזה ניתן, גם בחייו של צבי, לאחר שנטש את מאירה. ומעניין שאי-יכולתו לראות לעמקי נפשה של בת זוגו האהובה באמת, מאירה, עוברת בירושה גם לבנו יאיר ביחסיו עם גלי נערתו (עמ 143–144).

האם צבי יודע יותר על מאירה? אני מסופק בכך מאד. הוא איננו יודע אפילו אם איתה "זה הכי שווה" (כל כך "גברי"-ישראלי). הוא רואה בה חלק מאינוונטר הישגיו, הניתנים למדידה ולהשוואה. הוא איננו שותף של ממש למה שמתחולל בנפשה וליחסיה עם בנה, גם משום שדעתו נתונה למלחמה הנתשת בקרבו כל העת. בתחילת יחסיהם חשש לישון עמה כדי שלא תשמע את זעקות האימים שבוקעות משנתו המוטרת של הלום קרב. והנה, יאיר יודע כביכול הכל על גלי אהובתו ובאמת איננו יודע עליה דבר. המפגש המיני נשאר ככה, כ"זיון מזדמן" (כפי שהוא תופס זאת), ולא כמעשה אהבה אינטימי, כזה שמאירה כה מייחלת לו והוא מצוי בלב חיותה. גלי היא שמתארת את שנקשר ביניהם כ"התרקמות" (עמ 146), ואילו יאיר נותר בקשר החיצוני, במראה הגוף ובתחושתו. וסופו של מעשה האהבה בלאות מיוזעת, בנפש קמוטה כמו סדינים מיוזעים ומקומטים עם שוך להט האהבה וההתרוקנות ממנו.

אשוב לצבי, שבהתרגש פרשת ההימורים, חשה מאירה כי המפגש האינטימי שביניהם איננו ניתן להגשמה עוד, שהניכור והקור גברו על הכל. אישה מוטלת במיטתה לצד בן זוגה האהוב, שהמלחמה מוסיפה להתחולל בקרבו, והיא איננה שותפה ללהט האירוטי שמתנחשל בו. למעשה האירוע בשירותים מתממש עתה בין מאירה לבינו. מאירה היא המפתה כשם שמירית מפתה את צבי, אבל בניגוד לחברתה, היא איננה נהנית ממעשה האהבים ולמעשה מאוכזבת ממנו כליל. בניגוד גמור לצבי היא צריכה לסיפוק אחר לגמרי שיעקרו הוא נפשי – הצורך העמוק באינטימיות שאין לה תחליף ובכל זאת היא מתג שמת גם בבשר. המפגש האירוטי המתואר בעמ 71 מתרחש בנפש אבל הוא גופני ביותר, לפרטי פרטים, מותווים בעדינות שלא תאמן שאולי רק מחברת יכולה להעלותו על הכתב בלי לוותר כלל על יצירות הבשר, על אהבה הדוחקת בבשר, ונותרת ריקה ומיוזעת.

משצבי איננו עומד במשבר המשפחתי ואיננו מוכן לחבור לאשתו ולהתגבר עליו בדרכה, הוא נוטש את ביתו ואת אשתו. עד מהרה הוא מוצא לו בת זוג חדשה. וזה המראה שנגלה לעיניה של מאירה על חוף הים:

בעודי יושבת ללא נוע בכיסא הנוח, רואה ולא נראית, נושמת אבל לא קיימת, כפות רגלי התקשתי, עקביי ובהונותיי ננעצו בעוצמה בחול הלח, ועיניי התעקשו להביט אל רחבת בית הקפה שבטיילת, אל צבי שעמד שם, שזוף ותמיר מאי-פעם, ואל האישה שעמדה לצידו, גופה נע בתואם עימו, מבוא לפרץ המתרגש להתחולל בחדרי חדרים, אז יסחפו אותו אבריה המרהיבים עד שיטבע בתוכה. נשארתי מרותקת אליהם בודדה, לא מוגנת, קורבן לצפיפות ולרעש. אילו היה כאן איתי, החיבוק שלו היה שומר עליי, איש לא היה מעז להיתקל בי. . . . קיומו שמר עליי תמיד, גם כשלא היה בסביבה, כי העולם מרגיש מתי את אהובה, וכשאת אהובה את שייכת, זה קורן ממך בלי מילים. ועכשיו כל זה פקע ונעלם. (עמ 188)

עוד קטע יפה שיצא מתחת לידיה של מחברת רבת כישרון שניחנה בהבנה מעמיקה ורגישה לנפשה של הזוגיות על הקופנליקטים הכרוכים בה. אלא שאני מבקש לחזור לנושא המרכזי, האירוטי, של *גינת אגוז* – הפרץ המתרגש להתחולל בחדרי חדרים. זהו משיאיה של האש המתלקחת בתוך הברד, האש שלא התלקחה עוד בין צבי לבין מאירה, משעה שנתגלתה פרשת ההימורים המבישה והמעוררת חרדה. מאירה יודעת שלא רק בן הזוג מגן עליה מפני החיים ומפיה בה אהבה, כך גם בנה: "גם המגע של ילד מגן עלייך. העולם מרגיש את קיומך האימהי, המתמסר לי שזוקק לך, והוא מפנה לך מקום, כמו למלכה. ככה הרגשתי כשצעדתי עם יאיר לגן הציבורי" (עמ 189). מהזוגיות הזו לא נעדר השלישי – הבן. זהו שילוש של חיים, תשוקה ואהבה. הנובלה מצליחה היטב לכרוך כריכה זו שוב ובצורה יפה ביותר.

מאירה איננה נואשת מהאש האירוטית שבוערת בקרבה, במעמיקה, המוסתרים מעין העולם. לא נאמר לנו מהי הארץ שבה אהבתה מתעוררת במלוא עוזה (יהיו קוראים שיזהו אותה כאיטליה, יהיו – כברזיל). אני מנחש שזו איטליה. גם משום השירים האיטלקיים הנזכרים (בכתיב המקורי שלהם), גם משום שם המאהב – רפאל (רפאלו) – גם משום הים תיכונית (הים, ים הדממה הפולט סודות הוא גם מקור חיים ואירוטיקה). מה יפה הוא הקטע הזה:

רפאל מחייך, אני משתחררת, עוצמת עיניים, פרפרים עדינים מרחפים את ריחופם הראשון בתוכי, מעירים בי מהומה. שלום רב שובכם, איפה הייתם כל השנים האלה? טירוף של צחוק פתאומי מתגלגל בי, משתולל, מטלטל את גופי. לא יכולה לשים לו מעצור וגם לא רוצה. רפאל פונה לעברי, לשבריר שנייה נראה מופתע אך מיד מצטרף לצחוק הפרוע. ובדחף פתאומי, אין לי מושג מנין הגיע, כרכתי את זרועותיי סביב צווארו ונישקתי אותו על הלחי. (עמ 198).

מאירה העצורה, המאופקת, מאירה של צבי, מגיחה אל העולם שהיה, עד כה, חבוי בלבה. האש מתחילה להתלקח במלוא ההימור שהחיים מציעים לה ובלב שלם. יש איזו אינטימיות עמוקה מאד, שאין לבטאה במילים, ב"הרפתקה" הזו ויש בה אמת צלולה ומפתיעה (עמ 198).

רפאל, רפאל-אל, שהוא גם שם של אמן המתווך מחדש לגמרי את גופה-נפשה של מאירה הלמודה גבר אחר, צבי. לשום תיאור אינטימי ככל האפשר שלה ושל צבי אין ניחוח כזה. לא רק בגלל האכזריות והשחרור שמחוץ לארצנו (וכך הוא מוזכר מפורשות – בארצנו המבעבעת תמיד אי-אפשר לנוח באמת, אי-אפשר להתרווח באמת – "כאן אני יכולה לנשום את האהבה בלי שאלות" עמ 199). אבל זה איננו העיקר. אם אמנם באיטליה, אי-אפשר לשכוח את האדמה הכה לא יציבה, את הפעילות הוולקנית, את הרי הגעש בדרום, שאותה מאירה חווה, עם כל השלווה והשקט שבכך כהתרחשות וולקנית – הלבה שפעפעה בקרבה מתפרצת סוף סוף החוצה, קבל עם ועדה. ועמה מושגת גם האינטימיות המיוחלת (עמ 200).

הנה כך הושגה האינטימיות שלא התקיימה עם צבי. אינטימיות עם זר שהוא, באמת, המלאך המרפא. אבל מי שחוללה את כל זה הייתה מאירה שויתרה על המעצבת השקולה והמדודה שבה, שנוטלת אחריות על כל מי שקשור בה, שמשועבדת לחרדותיה ובסופו של דבר היא האם הגדולה. סוף סוף הרשתה לעצמה לרדת לגינת האגוז ולפרץ אל העולם בלבה של אהבתה שכולה גוף ונפש גם יחד.

האם ניתן לחיות חיים אירוטיים מלאים, חיי אהבה שכולה אחדות של גוף ונפש ואינטימיות ופרצי תאוה שביניהם פרקים של שקט ושלווה, בארצנו המיוסרת, המיוזעת והמיוגעת, שאיננה יודעת שקט עולמיים? הים הוא אותו הים, הים שלנו, כפי שכינו אותו הרומאים, הים הסגור והנפלא, הכל כך לא אוקייני והשופע סיכונים, סערות וגעשים, אבל אצלנו לא יודעים כיצד לחיות "חיים" . . . פשוטים ונינוחים, אין משימות שרודפות אותי, אפשר לנשום, פשוט להיות" (עמ 200). צריך להפליג מכאן כדי לחוות אש מתלקחת בתוך הברד, אש שאין בה דם קרבות, לאיטליה למשל (או שמא זוהי ברזיל הפוקעת מיצריות? אני בוחר באיטליה) ושבין התפרצויות הלבה שוררת שלווה אמת.